

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. XV. Quid sit rhetorice, & quis ejus finis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

videamur oratori maximo de nomine artis suæ credidisse. ¹ Igitur *Rhetorice* (jam enim sine metu cavillationis utemur hac appellatione) sic, ut opinor, optime dividetur, ² ut *de arte*, *de artifice*, *de opere* dicamus. *Ars* erit, quæ disciplina percipi debet: ea est bene dicendi scientia. *Artifex* est, qui percipit hanc artem, id est orator, cujus est summa bene dicere. *Opus*, quod efficitur ab artifice, id est bona oratio. Hæc omnia rursus diducuntur in species. Sed illa sequentia suo loco, nunc quæ de prima parte tractanda sunt, ordiar.

¹ Igitur *Rhetorice*.] Hæc Fabii divisio consentit cum Ciceronis partitione, qua distribuit doctrinam dicendi, in *vim oratoris*, *orationem* & *quæstionem*. nam vis oratoris complectitur artem & artificem, oratio opus. operi porro & arti admixta est materia, quæ appellatur quæstio. *Idem*.

² *Ut de arte*.] Uberrime totam facultatem est complexus, cum de arte dicat, & de oratore in quo est ars, & de oratione quæ ex artis præceptis ab oratore efficitur: perinde ac si diceret de *qualitate*, de *subjecto*, & de *effectu*. *Idem*.

C A P. XV.

Quid sit rhetorice, & quis ejus finis.

¹⁶ **A**Nte omnia, quid sit *rhetorice*: quæ finitur quidem varie, sed quæstionem habet duplicem. ¹ aut enim *de qualitate ipsius rei*, aut *de comprehensione verborum* dissensio est. Prima ac præcipua opinionum circa hoc differentia, ² quod alii malos quoque viros posse oratores dici putant: alii (quorum nos sententiæ accedimus) nomen hoc, artemque de qua loquimur, bonis demum tribui volunt. Eorum autem qui dicendi facultatem à majore ac magis expetenda vitæ laude fecernunt, quidam *rhetoricen vim* tantum, quidam

Varias ponit *rhetorices* definitiones, varios quoque fines, quibus improbat demum colligit *rhetorices* esse finitionem, *scientiam bene dicendi*: finem vero, *bene dicere*. Turneb.

¹ *Aut enim de qualitate*.] In definitionibus interdum quæritur verumne

hoc an falsum, quod ad qualitatem est referendum: ut an *rhetorice* bona est, an mala, interdum vero plusne complectatur an minus, quod ad comprehensionem verborum referri debet. *Idem*.

² *Quod alii malos*.] Hunc locum Fabius exequitur fusius cap. 1. lib. 12. *Idem*.

1 Karg-

dam *scientiam*, sed non virtutem, quidam *usum*, quidam *artem* quidem, sed à scientia & virtute sejunctam, quidam etiam *pravitatem* quandam *artis*,¹ id est *κακῆς τεχνικῆς* nominaverunt. Hi fere aut *in persuadendo* aut *in dicendo* apposite ad persuadendum positum orandi munus sunt arbitrati. Id enim fieri potest ab eo quoque, qui vir bonus non sit. Est igitur frequentissimus finis rhetorices, *vis persuadendi*. Quod ego *vim* appello, plerique *potestatem*, nonnulli *facultatem* vocant: quæ res ne quid afferat ambiguitatis, vim dico *τῆς δυνάμεως*. Hæc opinio² originem ab Isocrate (si tamen re vera ars quæ circumfertur ejus est) duxit. Qui cum longe sit à voluntate infamantium oratoris officia, finem artis temere comprehendit, dicens esse rhetorice *persuadendi opificem*, id est *περὸς δειμιουργόν*. Neque enim mihi permiserim eadem uti declinatione, qua Ennius M. Cethegum³ *Suada medullam*⁴ vocat.⁵ Apud Platonem quoque *Gorgias* in libro qui nomine ejus inscriptus est, idem fere dicit: sed hanc Plato illius opinionem vult accipi, non suam.⁶ Cicero pluribus locis scripsit, oratoris officium esse, *dicere apposite ad persuadendum*. In rhetoricis etiam, quos sine dubio ipse⁷ non probat, finem facit *persuadere*.⁸ Verum & pecunia persuadet, & gratia, & auctoritas dicentis, & dignitas, & postremo aspectus etiam ipse sine voce, quo vel recordatio merito-

1 *Κακῆς τεχνικῆς*.] *Κακῆς τεχνικῆς* appellamus eam artem, quæ non ad bonum, sed ad malum est comparata: cujusmodi est ars magica. Porro nonnulli *rhetorica* ad hominum perniciem abutuntur. *Idem*.

2 *Originem ab Isocrate duxit*.] Cicero negat se quicquam vidisse scriptum de rhetorica ab Isocrate: cujus opinionem sequi videtur Fabius. negat enim eum libellum, qui ejus nomine ferebatur, ab eo scriptum. *Idem*.

3 *Suada medullam*.] Ennii versus est de Cethego, *Flos delibatus populi, Suadaeque medulla*. Nomen hoc autem ut durum reformidat Fabius. itaque non

vertit, *opificem Suadae*, sed *persuadendi*. *Idem*.

4 *Vocat*.] Cicero in Bruto & Catone.

5 *Apud Platonem quoque*.] Apud Platonem *Gorgias* ait rhetorices esse finem, in quocunque cœtu persuadere auditori. *Turneb.*

6 *Cicero*.] De Orat. 1.

7 *Non probat*.] Nam libro primo de Oratore ait libros illos sibi rudes & impolitos excidisse. *Turneb.*

8 *Verum & pecunia*.] Superiores finitiones & fines rhetorices improbat, cum sint in communitate, non in proprietate. *Idem*.

meritorum cujusque, vel facies aliqua miserabilis, ¹vel formæ pulchritudo sententiam dicat. Nam & ²M. Aquilium defendens Antonius quum scissa veste cicatrices quas is pro patria pectore adverso suscepisset, ostendit, non orationis habuit fiduciam, sed oculis populi Romani vim attulit: quem illo ipso aspectu maxime motum in hoc ut absolveret reum, creditum est. ³Sergium quidem Galbam miseratione sola, qua non suos modo liberos parvulos in concionem produxerat, sed Galli etiam Sulpitii filium suis ipse manibus circumtulera, elapsum esse, cum aliorum monumentis, tum Catonis oratione testatum est. ⁴Et Phrynem non Hyperidis actione, quanquam admirabili, sed aspectu corporis, quod illa speciosissimum alioqui, diducta nudaverat tunica, putant periculo liberatam. Quæ si omnia persuadent, non est hic de quo locuti sumus, idoneus finis. Ideoque diligentiores visi sunt sibi, qui cum de rhetorice idem sentirent, existimaverunt eam ⁵vim dicendo persuadendi. Quem finem Gorgias in eodem, de quo supra diximus libro, velut coactus à Socrate facit. à quo non dissentit ⁶Theodectes, sive ipsius id opus est quod de rhetorice nomine ejus inscribitur: ⁷sive, ut creditum est, Aristotelis:

¹ Vel forma pulchritudo sent. dicat.] Adeundus Lud. Cresoll. Vacat. Autumnal. lib. 3. cap. 29. sect. 3. p. 647.

² M. Aquilium.] M. Aquilius in Sicilia bellum servile confecit: is tamen postea repetundarum est accusatus, quod socios expilasset. quem cum defenderet Antonius, nudavit diloricata veste. Turnebus. M. Aquilium defendens.] Cicero 2. de Orat. & 7. in Verrem act. Valer. lib. 8. tit. 1.

³ Sergium quidem Galbam.] Sergius Galba prætor in Hispania Lusitanorum manum fide publica interposita interemit. ideo accusatus est à Libone trib. pl. subscriptore etiam Catone. Turneb.

⁴ Et Phrynem.] Athenæus in Dipnosophistis. ait, cum accusata fuisset Phryne meretrix rei capitalis, & ab Hyperide

de defenderetur, cum ejus oratio iudices non flecteret, ab ipso Hyperide diductam esse ejus tunicam, atque ita evasisse. Turneb. Phrynem.] Phrynem meretricem Thespiensem capitis ream factam ab Euthina, defendit Hyperides. Qui cum sensisset oratione sua non permoveri iudices; productæ in medium vestem discidit, & pectus nudavit: tum omni oratione ad miserationem conversa, extorsit iudicibus absolutionem. Camerar.

⁵ Vim dicendo persuadendi.] Hæc etiam fuit Ciceronis sententia in rhetoricis, ut videatur Fabius cavillatorem egisse. Turneb.

⁶ Theodectes.] Vide Valer. lib. 8. c. 15.

⁷ Sive Aristotelis.] Librum de rhetorice donavit discipulo Theodecti Aristoteles.

stotelis: in quo est finem esse rhetorices, *ducere homines dicendo in id quod actor velit*. Sed ne hîc quidem satis est comprehensum. persuadent enim dicendo, vel ducunt in id quod volunt, alii quoque, ut *meretrices, adulatores, corruptores*. At contra non persuadet semper orator: ut interim non sit proprius hic finis ejus: interim sit communis cum iis qui ab oratore procul absunt. Atqui non multum ab hoc fine abest ² Apollodorus, dicens judicialis orationis primum & super omnia esse *persuadere judici, & sententiam ejus ducere in id quod velit*. Nam & ipse oratorem fortunæ subjicit: ut si non persuaserit, nomen suum retinere non possit.

Quidam recesserunt ab eventu, sicut ³ Aristoteles, qui dicit, *rhetorice est vis inveniendi omnia in oratione persuasibilia*. Qui finis & illud vitium de quo supra diximus, habet & insuper, quod nihil nisi inventionem complectitur, quæ sine elocutione non est oratio. ⁴ Hermagoræ qui finem ejus esse ait *persuasibiliter dicere*, & aliis qui eandem sententiam non eisdem tantum verbis explicant, ac finem esse demonstrant dicere quæ oporteat omnia ad persuadendum: satis responsum est cum *persuadere* non tantum oratoris esse convicimus.

Addita sunt his alia varie. ⁵ Quidam enim *circa res omnes*, quidam *circa civiles* modo versari ⁶ *rhetoricen* putaverunt. quorum verius utrum sit, in eo loco qui hujus quæstionis proprius

stoteles, qui sub *Theodectis* etiam nomine est emissus: eum tamen ut suum Aristoteles postea asseruit. *Turneb.*

¹ *Corruptores.*] *Perductores.* Pith.

² *Apollodorus.*] Angustiore præscripsit finem Apollodorus, & judicialibus duntaxat causis comprehensum. nam eas solas in arte tractavit, ut docet Fab. lib. 3. *Turneb.*

³ *Aristoteles.*] Lib. 1. Rhetoric.

⁴ *Hermagora.*] Scribit Fortunatianus Hermagoram non simpliciter pronunciasse finem rhetorices esse, *persuasibi-*

liter dicere, sed ut vitaret cavillationes addidisse, quoad pateretur rei natura & personæ conditio: ut hîc videatur Fabius agere sophistam. & alioqui superiores fines si recte intelligantur, nihil peccant. *Turneb.*

⁵ *Quidam enim circa.*] Hac de re Fabius tractabit in fine lib. 2. nam hoc non ad finem pertinet, sed ad materiam. *Idem.*

⁶ *Rhetoricen putaverunt.*] Cap. 21. hujus lib. de materia rhet.

proprius est, dicam. Omnia subjecisse oratori videtur Aristoteles, cum dixit, ¹ *vim esse dicendi quid in quaque re possit esse persuasibile.* Et Patrocles, qui non quidem adjicit, *in quaque re*: sed nihil excipiendo, idem ostendit. *Vim* enim vocat *inveniendi quod sit in oratione persuasibile.* qui fines & ipsi solam complectuntur inventionem. Quod vitium fugiens Theodorus, *vim putat inveniendi & eloquendi cum ornatu credibilia in omni oratione.* Sed cum eodem modo credibilia quo persuasibilia etiam non orator inveniatur: adjiciendo, in omni oratione, magis quam superiores concedit scelera quoque persuadentibus, pulcherrimæ rei nomen. ² Gorgias apud ³ Platonem, persuadendi se artificem in judiciis & aliis cæteribus esse ait: de justis quoque & injustis tractare: cui Socrates *persuadendi non docendi* concedit facultatem. Qui vero non omnia subjeciebant oratori, sollicitius ac verbosius, ut necesse erat, adhibuerunt discrimina: quorum fuit Ariston Critolai Peripatetici discipulus, cujus hic finis est *scientia videndi & agendi in* ⁴ *questionibus civilibus per orationem popularis persuasionis.* Hic *scientiam*, quia Peripateticus est, ⁵ non ut Stoici, virtutis loco ponit: *popularem* autem comprehendendo *persuasionem*, etiam contumeliosus est adversus artem orandi, quam nihil putat doctis persuasuram. Illud de omnibus qui circa civiles demum quæstiones oratorem judicant versari, dictum sit, Excludi ab his plurima oratoris officia: illam certe *laudativam totam*, quæ est rhetorices pars

¹ *Vim esse dicendi.*] Apparet hic pro *dicendi*, legendum esse *inveniendi*, ut antea: & alioqui postea hunc finem dixit solam complecti inventionem. forte tamen *Videndi* legi possit. legitur enim apud Aristotelem, τὴν θεωρητικὴν. Turnebus.

² *Gorgias apud Platonem.*] Gorgias dicit oratorem persuadere in foro iudicibus, in senatu senatoribus, in concione auditoribus, & in cæteris quoque cæteribus, quod illi concedit Socrates. *Idem.*

³ *Platonem.*] Vide Joah. Camera-rium hic.

⁴ *Questionibus civilibus.*] Hermogenes *questionem civilem* finit, controversiam quæ vel à legibus vel à consuetudinibus oriatur, in qua tractetur de opinato vel iusto, vel honesto, vel utili. Turnebus.

⁵ *Non ut Stoici.*] Peripateticis scientiam tam bona est quam mala: Stoicis vero duntaxat bona, qui alioqui (ut scribit Cicero 2. de Orat.) rhetoricam virtutem ponunt & sapientiæ partem. *Idem.*

pars tertia. ¹ Cautius Theodorus Gadareus, ut jam ad eos veniamus qui *artem* quidem esse eam, sed *non virtutem*, putaverunt. Ita enim dicit (ut ipsis eorum verbis utar qui hoc ex Græco transtulerunt) *Ars inventrix, & judicatrix, & enuntiatrix decente ornatu secundum mentionem ejus quod in quoque potest sumi persuasibile in materia civili.* ² Itemque Cornelius Celsus, qui finem rhetorices ait, *dicere persuasibiliter in dubia, & civili materia.* Quibus sunt non dissimiles, qui ab aliis traduntur, qualis est ille, ³ *Vis dicendi & eloquendi de rebus civilibus subjectis sibi, cum quadam persuasione, & quodam corporis habitu, & eorum quæ dicet pronuntiatione.* Mille alia, sed aut eadem, aut ex eisdem composita: quibus item cum de materia rhetorices dicendum erit, respondebimus. Quidam eam neque *vim*, ⁴ neque *scientiam*, neque *artem* putaverunt: sed Critolaus *usum dicendi*: nam hoc $\tau\epsilon\lambda\epsilon\sigma\iota$ significat. ⁵ Athenæus *fallendi artem.* ⁶ Plerique autem dum pauca ex Gorgia Platonis, à prioribus imperite excerpta, legere contenti, neque hoc totum, neque alia ejus volumina evolvunt, in maximum errorem inciderunt: creduntque eum in hac esse opinione: ⁷ *ut rhetorice non artem, sed peritiam quandam gratiæ ac voluptatis existimet: & alio loco,*
civili-

¹ Cautius Theodorus.] Theodorus Gadareus à Gadaris urbe Judææ est appellatus, qui tamen se Rhodium dici maluit, quia diu Rhodi erat professor. Idem.

² Itemque Cornelius.] Celsum reprehendit Fabius libro tertio cap. 5. quod scripserit, oratorem duntaxat dicere de re dubia. orator quoque non solum in negotiis civilibus, sed extra negotia versatur. Idem.

³ Vis dicendi & eloquendi.] Forte melius loco *Dicendi*, legeretur *Videndi*, quod refertur ad inventionem. Idem.

⁴ Neque scientiam neque artem.] Scientia certissima est, & acquiritur per $\delta\epsilon\mu\sigma\tau\rho\nu$, id est demonstrationem: ars

verò constat præceptionum comprehensione tendentium ad unum scopum. Idem.

⁵ Athenæus.] Athenæus, ut inquit Strabo, philosophus fuit Peripateticus, qui tempore Augusti Cæsaris Romæ aliquandiu vixit. Idem.

⁶ Plerique autem.] Auctoritatem Platonis, quæ objiciebatur, ac majoris erat momenti, diligentius Fabius excutit, & adhibita distinctione ostendit Platonem voluisse ut *rhetor bene diceret, & justus esset.* Idem.

⁷ Ut Rhetorice.] Sunt hæc verba Socratis apud Platonem, quibus respondet Polo. Turnebus. *Rhetorice.] Rhetorice $\kappa\alpha\tau\alpha\tau\epsilon\chi\eta\kappa\alpha$ falso ex Platone.*

¹ *civilitatis particula simulacrum*, ² & quartam partem adulationis: quod ³ duas partes civilitatis corpori assignet, *medicinam*, & quam interpretantur ⁴ *exercitatricem* duas animo, *legalem*, atque *justitiam*: *Adulationem* autem *medicinæ* vocet coquorum artificium: & *exercitatricis*, ⁵ *mangonum*, qui colorem fucō, & verum robur inani sagina mentiantur: *legalis*, cavillatricem: *justitia*, rhetorice. Quæ omnia sunt quidem scripta in hoc libro, dictaque à Socrate, cujus persona videtur ⁶ Plato significare quid sentiat: ⁷ sed alii sunt ejus sermones ad coarguendos qui contra disputant compositi, quos *ελεγκτικὸς* vocant, alii ad præcipiendum, qui *δωγματικὸς* appellantur. ⁸ Socrates autem, seu Plato, eam quidem quæ tum exercebatur rhetorice, talem putavit. nam & dicit his verbis *τῆτον τὴ τρέπον, ὃν ὑμεῖς πολιτεύεσθε*. Non veram autem & honestam intelligit. Itaque disputatio illa contra Gorgiam ita clauditur, *ἐκὲν ἀνάγκη τὴ ῥητορικὸν δικαίον εἶναι, τὴ δὲ δικαίον βέλτερόν δικαίον καὶ πρόσιον*. Ad quod ille quidem conticescit, sed sermonem suscipit Polus juvenili calore inconsideratior: contra quem illa de simulacro & adu-

1 *Civilitatis particula.*] *Civilitatem* appellat *politice*, quæ quidem est ars bene constituendæ & gerendæ Reip. Partes ejus sunt *legalis*, & *justitia*. *justitiam* porro in speciem æmulatur rhetorice. *Idem*.

2 *Et quartam partem adulationis.*] Appellat Plato *adulationem*, simulachrum quoddam fucatum rei veræ & genuinæ: quemadmodum *sophistica ars* imitatur *legalem*, *ars mangonum* *gymnasticam*. *Idem*.

3 *Duas partes.*] Paulo diversius Plato. ait enim nos corpore animoque constare, ac utrique parti suam præesse artem, *animo civilem*, *corporei* quandam quæ nomine careat, duas tamen habeat species, *medicinam* & *gymnasticam*. *civilem* autem dividit in *nomotheticam* & *justitiam*. *Idem*.

4 *Exercitatricem.*] *Gymnasticæ* ars est, quæ bonam habitudinem, quam appel-

lat *ὀρεξίαν*, corpori humano præstat idoneis cibis & exercitationibus. *Idem*.

5 *Mangonum.*] *Mangones*, qui & *venalitarii* appellantur, sunt qui mancipia vendunt: quorum corpora fucant, ut speciosiora videantur. *Idem*.

6 *Plato.*] Plato in *Gorgia*, lib. 24.

7 *Sed alii sunt, &c.*] Respondet objectioni per *diastolen*. appellat autem *dialogos* quosdam *confutatorios*, quibus sententiam eorum quibuscum Socrates disputat, refutat: ex quibus vera Platonis sententia erui non potest: hujuscemodi est *Gorgias*: Quosdam rursus *præceptorios*, in quibus sua dogmata & placita constituit Plato. *Idem*.

8 *Socrates autem.*] Veram rhetoricam non exagitat in *Gorgia* Plato, sed fucam & pravam, qualem exercebant *sophistæ* tempore Platonis. Polus *sophista* fuit *Agrigentinus*, *Gorgia* discipulus. *Idem*.

1 *Adhuc*

adulatione dicuntur. Tum Callicles adhuc concitator, qui tamen ad hanc perducitur clausulam, τὸ μέλλοντα ὁρθῶς ῥητορικὴν ἔσεσθαι, δικαίον ἄρα δεῖ εἶναι καὶ ἐπισήμωνα τῶν δικαίων. ut appareat Platoni non rhetoricen videri malam, sed eam veram nisi iusto ac bono non contingere. ¹ Adhuc autem in Phædro manifestius facit hanc artem consummari citra justitiæ quoque scientiam non posse: cui opinioni nos quoque accedimus. An aliter defensionem Socratis, & ² eorum qui pro patria ceciderant, laudem scripsisset? quæ certe sunt oratoris opera. Sed in illud hominum genus quod facultate dicendi male utebatur, invecus est. Nam & ³ Socrates inhonestam sibi credidit orationem, quam ei Lysias reo composuerat: & tum maxime ⁴ scribere litigatoribus quæ illi pro se ipsi dicerent, erat moris: atque ita juri, quo non licebat pro altero agere, ⁵ fraus adhibebatur. ⁶ Doctores quoque ejus artis parum idonei Platoni videbantur qui rhetoricen à justitia separarent, & veris credibilia præferrent: nam id quoque dicit in Phædro. Consensisse autem illis superioribus videri potest etiam Cornelius Celsus, cujus hæc verba sunt, *Orator simile tantum veri petit.* Deinde paulo post, *Non enim bona conscientia, sed victoria, litigantis est præmium.* Quæ si vera essent, pessimorum hominum foret, hæc tam perniciofa nocentissimis moribus dare instrumenta, & nequitiam

¹ *Adhuc autem in Phædro.*] Opponit aliam Platonis auctoritatem, quæ sumpta est à dialogo dogmatico. illic autem Socrates insectans sophistas, eloquentem scribit esse debere justum, & rerum cognitione instructum. *Idem.*

² *Eorum qui pro patria ceciderant.*] Scripsit epitaphium Plato Atheniensium quorundam, qui in bello perierant. quæ oratio ita placuit (ut inquit Cicero) ut quotannis in concione certo die recitaretur. *Idem.*

³ *Socrates.*] Cicer. 1. de orat. Valer. lib. 6. tit. 4. & Laërt.

⁴ *Scribere litigatoribus.*] Lex erat Athenis, ne quis suæ causæ ergo patronum

adhiberet: oratores tamen solebant litigatoribus orationes scribere, quas ediscebant, & coram judice pronuntiabant. *Turneb.*

⁵ *Fraus adhibebatur.*] Nam salvis legis verbis, legis sententia circumveniebatur, & fiebat contra legis voluntatem. *Idem.*

⁶ *Doctores quoque ejus artis parum idonei, &c.*] Excudit & investigat Platonis voluntatem Fabius, ut superiorum objectionem solvat. nam taxavit sophistas qui dicendi peritiam à bene faciendo se junxissent, ut docuit in præfatione libri primi. *Idem.*

1 *Scientia*

quitiam præceptis adjuvare. Sed illi rationem opinionis suæ viderint. Nos autem ingressi formare perfectum oratorem, quem in primis esse *virum bonum* volumus, ad eos qui de hoc opere melius sentiunt, revertamur. *Rhetoricen* autem quidam eandem *civilitatem* esse judicaverunt: Cicero ¹ *scientiæ civilis partem* vocat. *Civilis* autem *scientia* idem quod *sapientia* est. Quidam etiam philosophiæ, quorum est ² *Isocrates*. Huic ejus substantiæ maxime convenit finitio, *Rhetoricen esse bene dicendi scientiam*. Nam & orationis omnes virtutes semel complectitur, & protinus mores etiam oratoris, cum bene dicere non possit nisi vir bonus. Idem valet Chryssippi finis ille ductus à Cleanthe, *scientia recte dicendi*. ³ Sunt plures ejusdem, sed ad alias quæstiones magis pertinent. Idem sentiret finis hoc modo comprehensus, *Persuadere quod oporteat*: nisi quod artem ad exitum alligat. ⁴ Bene Areus, *Dicere secundum virtutem orationis*. Excludunt à rhetorice malos & illi qui scientiam civilium officiorum eam putaverunt, si scientiam virtutem judicant: sed anguste intraque civiles quæstiones coercet. Albutius non obscurus professor atque auctor *scientiam bene dicendi* esse consentit: sed exceptionibus peccat, adjiciendo, *circa civiles quæstiones, & credibiliter*. quarum jam utrique responsum est. Probabilis & illi voluntatis, qui *recte sentire & dicere*, rhetorices finem putaverunt. Hi sunt fere fines maxime illustres, & de quibus præcipue disputatur. Nam omnes

¹ *Scientia civilis partem.*] Cicero in rhetoricis eos reprehendit, qui facultatem civilem ajunt esse posse citra rhetoricen. rursus illos arguit qui credunt in rhetorices artificio totam civilitatem esse positam. *Civilis facultas* interdum pro morali scientia usurpatur, quæ per excellentiam appellatur *sapientia*: aliquando vero ars est constituendarum rerum-publicarum, quæ pars est scientiæ moralis, quo etiam modo *sapientia* dicitur. *Idem.*

² *Isocrates.*] In vetustis codicibus,

Socrates legitur. nam & Socrates in Phædro Platonis, ab oratore rerum cognitionem flagitat, quod est philosophiæ. & hoc alioqui repugnat cum superiori Isocratis opinione. *Idem.*

³ *Sunt plures ejusdem, sed, &c.*] Nam interdum ducuntur finitiones à materiali causa; vel ab accidentium & proprietatum enumeratione: sed non pertinet ad hunc locum. *Idem.*

⁴ *Bene Areus.*] Areus rhetor fuit, cujus meminit Fabius initio lib.3. *Idem.*

omnes quidem persequi, nec attinet, nec possum: cum primum quoddam (ut arbitror) studium circa scriptores artium extiterit, nihil eisdem verbis quæ prior aliquis occupasset, finiendi: quæ ambitio procul aberit à me. Dicam enim non utique quæ invenero, sed quæ placebunt: sicut hoc, *rhetoricen esse bene dicendi scientiam*: cum reperto quod est optimum, qui quærit aliud, pejus velit. His approbatis, simul manifestum est illud quoque, quem finem, vel quid summum & ultimum habeat rhetorice, quod *ἄλθ* dicitur, ad quod omnis ars tendit: nam si est ipsa bene dicendi scientia, finis ejus & summum est bene dicere.

¹ *Vel quid summum & ultimum.*] Hoc adiecit ut distingueret ambiguitatem. *causam finalem, de qua nunc agit.*
 nam & finis significat finitionem & *Idem.*

C A P. XVI.

An utilis sit rhetorice.

SEquitur quæstio, an utilis ¹ *rhetorice*. Nam quidam vehementer in eam invehi solent: &, quod sit indignissimum, ² in accusationem orationis utuntur orandi viribus: *Eloquentiam esse quæ pœnis eripiat scelestos, cujus fraude damnentur interim boni: consilia ducantur in pejus: nec seditiones modo turbæque populares, sed bella etiam ³ inexpugnabilia excitentur: cujus denique tum maxime sit usus, cum pro falsis contra veritatem valet.* ⁴ Nam & Socrati objiciunt comici, *docere eum quomodo pejorem causam meliorem faciat*: & ⁵ contra Tisiam & Gorgiam

Quæ rhetoricæ insunt tractat, quæstionemque qualitatibus proponit: ac improbat quorundam sententiis, statuit nihil esse sermone homini utilius à deo datum. Turneb.

¹ *Rhetorice.*] Ut Picus Mirandula adversus Hermolaum.

² *In accusationem orationis utuntur orandi viribus.*] Sic Cicero libro primo de Oratore ait Platonem in Gorgia in oratoribus irridendis sese maximum

oratore præstitisse. hæc quæstio tractatur à Cicerone libro primo de Oratore, & libro primo de Inventione. Turneb.

³ *Inexpugnabilia.*] Inexpugnabilia.

⁴ *Nam & Socrati.*] Aristophanes in Nebulis objicit Socrati, quod inferiorem causam polliceretur se facere superiorem: quæ fuit arrogans etiam professio sophistarum, ut docet Cicero in Bruto. Turneb.

⁵ *Contra Tisiam.*] Locus supra positus est